

Отже, підготовка кадрів залізничників, яка розпочалася одразу після визволення магістралей від фашистських окупантів, відіграла свою вирішальну роль у забезпеченні як відновлювальних процесів, так і налагодженні роботи залізничних доріг України в період їхньої відбудови.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Барский М.М. Деятельность Компартии по восстановлению и дальнейшему развитию железнодорожного транспорта (1943 – 1950 – х гг.) / Автореф. дисс. канд. ист. наук. – М., 1978.
2. Возрождение прифронтовых и освобожденных районов СРСР в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945. – М., 1986; Дьяков Ю.Л. Развитие транспортно-дорожной сети СССР в 1941-1945 гг. – М., 1997; Ковалев И.В. Транспорт в Великой Отечественной войне (1941 – 1945 гг.). – М., 1981; Куманев Г.А. Война и железнодорожный транспорт СССР 1941 – 1945. – М., 1988; Его же: На службе фронта и тыла. – М., 1976.
3. Данилюк М., Панчук М. На службі фронту і тилу. – К., 1974; Кудлай А.С. Рабочий класс Украины в борьбе за восстановление и развитие промышленности в послевоенный период (1945 – 1955) // Автореф. дисс. док. ист. наук – Львов, 1967.
4. Львівська залізниця. Історія і сучасність. – Львів, 1996.
5. Панчук М. Сталеві шляхи. – К., 1968.
6. Стальные пути Донбасса. – Донецк, 1970.
7. Столичная магистраль Украины. – К., 1970.
8. Украинская ССР в годы Великой Отечественной войны Советского Союза: Хроника событий. – К., 1985.
9. Хорошайлов И.Ф. Деятельность Компартии по возрождению Донбасса. – К., 1973.
10. ЦДАВО Украины. – Ф.2. – Оп.7. – Спр.1575; Ф.2. – Оп.8. – Спр.3189; Ф.2. – Оп.7. – Спр.4057; Ф.2. – Оп.7. – Спр.1831; Ф.Р. – 2. – Оп.7. – Спр.9900; Ф.Р. – 2. – Оп.7. – Спр.9898; Ф.Р. – 2. – Оп.7. – Спр.9895; Ф.Р. – 2. – Оп.7. – Спр.9898; Ф.Р. – 2. – Оп.7. – Спр.9895; Ф.2. – Оп.7. – Спр.4057; Ф.2. – Оп.8. – Спр.3189.
11. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.77. – Спр.312; Ф.1. – Оп.77. – Спр.234; Ф.1. – Оп.32. – Спр.266; Ф.1. – Оп.77. – Спр.287; Ф.1. – Оп.77. – Спр.370; Ф.1. – Оп.77. – Спр.389.
12. Шимов Я. Австро-венгерская империя. – М., 2003.
13. Юго-Западная магистраль. Вчера, сегодня, завтра. – К., 1995.
14. Южной – 100 лет. - Харьков, 1969.

Мазыло И.В. КАДРОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАБОТЫ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА УКРАИНЫ В ПЕРИОД ВОССТАНОВЛЕНИЯ (1943 – 1950-е гг.)

Статья посвящена изучению основных направлений подготовки квалифицированных специалистов для железнодорожного транспорта Украины.

Ключевые слова: транспортная отрасль, подготовка кадров, профессионально-технические училища, техникумы, институты.

Mazylo I.V. PERSONNEL PROVISION FOR THE RAILWAY TRANSPORT IN UKRAINE (1943-1950)

The article deals with the study of the main approaches to the training of qualified specialists for the railway transport in Ukraine.

Key words: railway transport, personnel

УДК: [321.01+316.3] 93

І.В. Терлецька

ВЛАДА І СУСПІЛЬСТВО ЕПОХИ СТАЛІНІЗМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ПОРТРЕТУ МОЖНОВЛАДЦІВ І РЕПРЕСОВАНИХ

У статті надано соціально-психологічні характеристики та їхній порівняльний аналіз представників влади в Україні епохи сталінізму та репресованих громадян. Звертається увага на такі чинники: соціальне походження, національність, освіта, психологія, ментальність. Автор робить висновки, що сталінізм був диктатурою маргіналів (соціальних і етнічних)

.....
проти робітників, селян й особливо інтелігенції, а спосіб управління суспільством – терор, має не лише антиукраїнське, антинаціональне, але й антиінтелектуальне спрямування.

Ключові слова: тоталітаризм, сталінізм, можновладці, репресовані, терор, тоталітарне суспільство, ментальність.

У низці поширених тем у сучасній історіографії є тема сталінізму, яка має багатовимірний характер. Серед різних аспектів сталінізму проблема «влада і суспільство» посідає одне з перших місць. Як зазначають різні дослідники, влада слугує домінантним чинником у процесі розвитку СРСР, тим більше, сталінського періоду. Суб'єктами політичної влади в радянській державі були, передусім, сам вождь і диктатор Й.Сталін, його оточення, партійні і репресивно-каральні органи, що складала організаційний хребет суспільно-політичної системи, та номенклатура, яка була соціальною опорою сталінізму. Головним методом здійснення державної політики побудови соціалізму по-сталінськи були репресії, через які пройшла величезна кількість громадян країни. Суспільна система, заснована на терорі, мала ніби два «полюси»: з одного боку, носії влади – можновладці, а з іншого, – громадяни, які були жертвами терору. Характеризуючи радянську владу, прийнято називати її диктатурою пролетаріату, владою робітників і селян. Та чи дійсно це була влада пролетаріату? Зрозуміти характер влади і водночас характер «репресованого» суспільства можна через призму соціального портрету можновладців і репресованих.

Сучасна історіографія використовує різні підходи до вивчення сталінізму, в тому числі соціальний. Зокрема, такий підхід можна побачити в працях відомих російських дослідників сталінізму: О.В.Хлевнюка, Г.М.Іванової, І.В.Павлової, Н.В.Саранцева. Олег Хлевнюк протягом 20 років досліджує діяльність органів влади в сталінському СРСР – Політбюро ЦК ВКП (б), НКВС як органів, які і керували терором в СРСР, і були його виконавцями [1]. Науковець використовує соціальний підхід, висвітлюючи не лише історію державних установ, але й змальовуючи повсякденне життя як функціонерів, так і їхніх жертв, ставлення звичайних людей до репресій. Також в певній мірі соціальний підхід прослідковується в працях дослідниці з Новосибірську І.В.Павлової [2]. Партократії, її виникненню, становленню, трансформаціям присвячено історико-соціологічне дослідження Н.В.Саранцева [3]. Всі російські дослідники відмічають, що партійно-державна номенклатура була втіленням і становим хребтом радянської державності. Водночас, в Росії останніми роками деякі історики наполягають, що «необхідно позбавитись від однобічного «викривального» бачення даної суспільної групи, яке сьогодні панує в історіографії» [4, с.244]. Українська історіографія також приділила увагу формуванню сталінської партократії, діяльності і кадровому складу каральних органів в Україні, використовуючи при цьому, окрім інших, і соціальний підхід. Формуванню, діяльності компартійно-державної номенклатури УСРР присвячено монографії М.С.Дорошко [5], який звертає увагу на соціальні характеристики номенклатури. Діяльність Політбюро ЦК Компартії України аналізує в своїй праці В.С.Лозицький [6]. Дослідники В.Пристайко, Ю.Шаповал, В.Золотарьов [7], с. Білокінь [8], приділили увагу номенклатурі, перш за все, в карально-репресивних органах, її поглядам, соціальним характеристикам, біографіям. Соціальний підхід при вивченні репресованих використовують українські дослідники Ю.І.Шаповал [9], З.Г.Лихолобова [10], В.М.Нікольський [11]. «Тоталітарне суспільство» епохи сталінізму досліджував Д.В.Табачник, який присвятив цій проблемі докторську дисертацію [24].

Метою нашої наукової розвідки є дослідження соціального портрету можновладців і репресованих саме в Україні. Ми спробуємо відповісти на наступні питання. По-перше: Що собою представляли носії влади в Україні у соціальному вимірі? По-друге: Яким був в цілому соціальний портрет репресованих, передусім в 1930-тих роках? По-третє: Чи було щось спільним у можновладців і репресованих? І нарешті: Як можна охарактеризувати відносини влади і суспільства?

Сталінська система влади трималась передусім на партійних і каральних органах. Тож маємо звернути увагу на номенклатуру саме цих структур влади. Вищим органом політичної влади в Україні було партійне Політбюро. Політбюро ЦК КП(б)У складалось з людей різного походження, різних національностей, різного рівня освіти. З середини 1920-х років, внаслідок українізації партійні кадри, в тому числі Політбюро, оновились вихідцями з українського села. З 1928 року діловодство українською мовою почало витісняти російську мову [6, с. 56]. За нашими підрахунками (на підставі аналізу біографій членів Політбюро ЦК КП(б)У [6]),

.....
приблизно 2/3 складу Політбюро ЦК КП(б)У складала росіяни і українці, а решта – євреї, грузин, німець, поляк, латиш та ін. Росіян і українців було майже порівну з деяким переважанням росіян. Однак на чолі вищого партійного органу України Й.Сталін українців не ставив. Першими секретарями ЦК КП(б)У призначались прибулі із центру Л.Каганович, с. Косіор, М.Хрущов, другими секретарями були Л.Картвелішвілі, П.Постишев. Члени Політбюро мали різні рівні освіти – від початкової до вищої. Наприклад, українець О.Шумський, отримавши середню освіту, навчався у Московському ветеринарному інституті; росіянин Л.Мельников закінчив Донецький індустріальний інститут, євреї І.Шелехес закінчив реальне училище; українець Г.Петровський – зразкову школу при Харківській семінарії, росіянин О.Щербаков – Комуністичний університет ім. Свердлова. Були й такі, що мали початкову освіту. Високі посади, старанна праця, відданість комуністичним ідеалам і вождю зовсім не гарантували членам Політбюро тривалого благополуччя. У 1937 році з 11 членів Політбюро ЦК КП(б)У репресовано було 10. Живим залишився лише Г.Петровський. Після «великого терору» партійна влада в Україні стала повністю слухняною і залежною. З кінця 1930-х років роль пленумів ЦК, членів Політбюро звелась до рівня статистів. Подібна доля, по суті, спіткала і більшість членів Політбюро ЦК ВКП(б): «Репресії 1937 – 1938 рр. призвели до того, що як регулярно діюча структура Політбюро фактично припинило своє існування. Питання принципового характеру вирішувались Сталіним, який на свій розсуд залучав до цього процесу окремих членів Політбюро» [12, с. 14].

Вищий щабель партійно-державної влади України формував сам Сталін, і кількісно він залишався незмінним – 894 посади (1931 рік). Але номенклатура розросталась за рахунок нижчих ланок. До номенклатури зазвичай висувались люди з низьким рівнем освіти і культури. І цей кадровий підхід залишався незмінним. Як правило, державні діячі мали або домашню, або початкову освіту. На початку 1930-х років не було жодного секретаря райкому партії, який би мав вищу освіту, і навіть середня була рідкістю [13, с.142]. Тому не дивно, що керівники із зневагою або навіть ненавистю ставились до всього «панського»: освіти, культури, витворів мистецтва, гарних манер. Наприкінці 1920-х років до керівного складу почали активно рекрутувати українців (раніше їх було зовсім мало) з робітничого і селянського класів [14, с. 109]. Водночас «стару гвардію» різними засобами «вичавлювали», і в 30-х рр. її фактично в керівних органах України не залишилось. У ті роки сформувався новий тип керівника: хоч і не освіченого, але з гарною анкетою, пробивною силою та вмінням за будь-яку ціну проводити «генеральну лінію партії». Тип політичного ділка. Компетентність, демократизм, чесність, принциповість, тим більше культурність, не були серед головних чеснот [14, с. 161]. Головний критерій у моралі функціонерів був один: абсолютна відданість вождю. Для номенклатури Сталін створив багато пільг, привілеїв, матеріальних заохочень. Водночас і серед номенклатури «Хазяїн» постійно проводив чистки, постійно перетрушував кадри. Сталін намагався всіх пересварити, перецькувати – то за національною, то за соціальною ознакою. Тому можновладці виступали водночас замовником, інструментом і об'єктом репресій. Тим старанніше і завзятіше вони виконували й перевиконували вказівки згори, сподіваючись цим заслужити собі «індульгенцію». Але абсолютно слухняними вони стали не одразу. Наприкінці 1920-х – початку 1930-х років, коли здійснювалась сталінська «революція зверху», партійні кадри в Україні не були беззастережно покірними. Під час кампанії хлібозаготівок 1933 року біля 50-ти райкомів у Київській та Дніпропетровській області висловились проти не реальних планів [6, с. 66], за що були репресовані. У такий спосіб Сталін упокорював всіх, починаючи від опозиціонерів, селян і закінчуючи функціонерами і навіть членами Політбюро. Через репресії він оновлював еліту, «вичавлював» не потрібних і формувал величезний, абсолютно відданий, керований, не самостійний, малоосвічений і не дуже компетентний «орден» чиновників, які ладні були виконувати волю вождя за будь-яких умов.

Українські дослідники приділили увагу номенклатурі в карально-репресивних органах, які були завзятими виконавцями владної волі «Хазяїна». Якими ж були типові чекісти 1930-х років? Як правило, це не культурні, малоосвічені, жорстокі й дуже прагматичні люди, які навіть зовні були схожі. На підставі свідчень і спогадів сучасників типовий чекіст замальовується так: низький лоб, маленькі очі, тупий вираз обличчя. Як би сьогодні сказали, точнісінько портрет Шарикова (персонаж з роману С.Булгакова «Собаче серце»). Освітній рівень більшості керівних кадрів, не кажучи вже про нижчий склад чекістів, був дуже низький. Навіть серед вищого керівництва НКВС в Україні більшість або не мала ніякої освіти, або початкову. Ізраїль

Леплевський, який посідав найвищу посаду наркома внутрішніх справ УСРР, освіти не мав – самоук; Мойсей Александровський (Юкельзон) (начальник 3-го відділу – контррозвідка) освіти не мав – самоук; у більшості начальників відділів наркомату внутрішніх справ була лише початкова освіта або в кращому разі середня [8, с.346 – 359]. По суті, це були маргінали. Такі як Всеволод Балицький, який тривалий час очолював ГПУ – НКВД в Україні (після нього поставили І.Леплевського), і мав вищу юридичну освіту, були винятком. Соціальне походження у чекістів було зовсім не пролетарське, як можна було собі уявити. Переважно це були вихідці із родин торговців, прикажчиків, власників бакалійної лавки, службовців, годинників, закрійників, кравців. А були і зовсім «антипролетарські» родини. Так, наприклад, один з начальників, Михайл Френкель, походив з родини власника заводу. Були й інші схожі випадки [8, с.108]. Унаслідок своєї діяльності значна частина з них страждала нервовими розладами, а інколи були взагалі психічнохворими. Серед працівників НКВС теж велись постійні «чистки». Особливо нищівними були передвоєнні репресії. Саме тоді з'явилась підвищена увага з боку Сталіна і органів безпеки до національного складу керівних органів країни, що пояснювалось непропорційно високою часткою євреїв у партійно-державній машині 30-х років [15, с.264]. Якщо у 1935 році в НКВС працювало 40% євреїв [16, с.118], а у складі найвищого керівництва НКВС України вони становили 60% [17, с.159], то у 1940 році їх залишилось всього 4% [16, с.118], а на весну 1953 року практично всі євреї були «вичищені» з МГБ СРСР [17, с.171]. Вочевидь національний склад органів безпеки в Україні пояснювався тим, що керівництво ЦК ВКП(б) не довіряло українцям як потенційним сепаратистам [18], а євреїв вважало відмираючою нацією, у якої немає власної території і держави та інших націотворюючих ознак [15]. Добровільно піти з лав «охоронців безпеки і порядку», вислизнути, сховатись, було майже не можливо – все одно знайдуть і схоплять. Спільним у всіх можновладців було передусім те, що сама система влади мала терористичний характер, а значить, носії влади були орієнтовані на терор (залякування, тиск, пригнічення, контроль) як спосіб управління. Тому деякі історики називають їх політичними бандитами на чолі з головним двигуном цієї системи – вождем [19, с.309], який був ініціатором терору і злочинів [19, с.203 – 204].

По інший бік сталінської системи стояли підвладні громадяни. Репресії 1930-х років мали попереджувальний характер, проводились заради устрашіння, примушування до певних, не бажаних для людей дій (наприклад, вступати у колгоспи, віддавати майно) і створення однорідної слухняної, покірливої маси, готової до будь-яких експериментів. Яким же був типовий «ворог народу»? В більшості своїй це були робітники, селяни [20, с.30] та інтелігенти. Особливо влада тероризувала українську інтелігенцію, вважаючи її не лише соціально ворожим елементом, але й націоналістами, сепаратистами. У промислових регіонах найбільше заарештованих було серед робітників. Наприклад, у Донецькій області найбільш постраждала саме ця група суспільства. На другому місці була науково-технічна інтелігенція, далі службовці, багато було вчителів та медиків [10, с.72 – 73]. Освітній рівень репресованих був значно вищий, ніж в цілому у населення області. Якщо на 1 тис. мешканців області осіб з вищою освітою було всього 6,6 особи, то серед репресованих цей показник становив 93 особи. Більша частина мали вік від 26 до 45 років. Тобто заарештовували молодих, освічених – кращих. З 1200 заарештованих понад 50% розстріляно, 20% звільнено, а решту засуджено на термін від 8 до 25 років. Серед всіх етносів, які проживали на території України, відсоток репресованих у співвідношенні до загальної чисельності етносу найбільший серед поляків, німців та греків [21, с.24]. Саме їх влада найбільше винищувала. Наприклад, поляки склали лише 1,5% від населення України, а частка репресованих серед них сягала 18,9% [20, с.24]. Якщо брати загальну чисельність репресованих в Україні, то найбільше постраждалих було серед українців та росіян [20, с.29], які склали абсолютну більшість населення України. Українські історики роблять висновки, що генофонд нації було зруйновано (враховуючи ще й мільйони померлих під час великого Голодомору). Майже всі роки існування радянської влади гинули, або їх «знешкоджували» в інший спосіб, кращі – більш освічені, більш працьовиті, більш самостійні, більш сміливі, більш культурні. Терор в Україні мав виразно антиукраїнський характер – це підкреслює абсолютна більшість дослідників теми сталінізму в Україні (Б.Ярош, Ю.Шаповал, с. Білокінь, І.Білас, О.Рубльов, З.Лихолобова, Д.Табачник та інші). Жорстоких репресій зазнала західноукраїнська інтелігенція, оскільки саме інтелігенція була носієм української самосвідомості, а ті, що не були заслані або знищені, «вичавлювались» [22, с.432]. Влада в цьому регіоні формувалась з не місцевих: керівництво України надсилало і ставило на

.....
посади можновладців переважно або росіян, або мешканців східних областей [23]. Ставлення цих кадрів до місцевих жителів було негативним, тим самим відповідали і тутешні. Проте репресій зазнали всі етноси, що проживали на теренах України – росіяни, поляки, німці, греки, євреї та ін. Терор мав ще й антиінтелектуальний характер, – додамо від себе. Як зазначає історик С.Білокінь, основа сучасного українського суспільства, на жаль, маргінальна. «Агресивний тип» людини знищував інші типи і давав більшу кількість нащадків [8, с. 329].

Отже, соціальні портрети можновладців та репресованих в Україні дозволяють зробити наступні висновки. Керівники радянської України у більшості своїй мали не стільки робітниче походження, скільки сільське, міщанське, дрібнобуржуазне, а в каральних органах пролетарське походження взагалі нормою не було. Відірвавшись від свого соціального середовища, вони, не маючи у більшості своїй вищої або навіть середньої освіти, певної професії і компетентності, перетворювались, по суті, на маргіналів, які керували там, «куди партія направить». Це не була омріяна К.Марксом і В.Леніним пролетарська влада на чолі з авангардом – робітничим класом. Скоріше це була диктатура маргіналів, які перетворились на політичних ділків (партійно-державні функціонери) та політичних бандитів (діячі каральної системи). Цілком природною для такої влади формою взаємодії із підвладними, засобом управління ними є репресії, залякування, тотальний контроль і жорстокість. Характерними рисами номенклатури були залежність, пристосуванство і конформізм, пробивні якості, макіавеллізм (готовність до використання будь яких засобів для досягнення мети), психологія терору та беззастережна відданість вождю. До носіїв знань, культури – інтелігенції можновладці відчували ненависть і презирство. Як підкреслює відомий дослідник О. Хлевнюк, влада була відверто не компетентною, через що і держава, і населення постійно потерпали. Навіть великі жертви не давали бажаних соціально-економічних результатів. Етнічний склад можновладців був різним, залежно від того, в яких структурах і в якому регіоні України працювали чиновники. У вищих ешелонах влади українці не переважали, тому що Сталін побоювався українського сепаратизму і українцям відверто не довіряв. Можновладці будь-якого рівня були повністю залежними від керівництва держави, особисто Й. Сталіна. Навіть Політбюро було не самостійним. Російська дослідниця І. Павлова можновладців називає «владними кріпаками». Серед них велись постійні чистки, тобто репресії. Щодо звичайних громадян, які були репресовані, то найбільшу кількість серед них складала: за фаховою належністю робітники і селяни, а за національною – українці (передовсім) та росіяни. Найбільш жорстоко влада винищувала тих, кого вважала «п'ятою колоною», завжди готовою до зради: поляків, німців (бо мали іншу етнічну Батьківщину), населення із Західної України (бо тривалий час жили у складі іншої держави, до того ж мали родичів серед закордонної діаспори). Так диктатура здійснювалась проти робітників, селян, інтелігенції. Влада винищувала якраз тих, чий інтерес декларувала і мала б передусім захищати. Окрім того, вона винищувала саму себе, що й було специфічною ознакою сталінізму. Цими рисами сталінська модель тоталітаризму відрізнялась від інших. Складається враження, що терор потрібен був Сталіну заради самого терору. Мав рацію З.Бжезинський, який у статті «Тоталітаризм й раціональність» писав, що тоталітаризм ґрунтується саме на всевладді вождя, а не еліти або бюрократії.

Чи було щось спільним, таким, що об'єднує всіх у так зване «тоталітарне суспільство», між можновладцями і репресованими? Найхарактернішою ознакою тоталітаризму є певний тип ментальності суспільства. Тотальний контроль з боку влади, її централізація, деспотія керівника держави, жорстокі покарання існували і у минулі епохи. Наприклад, у старосхідних деспотіях, у західноєвропейських тираніях епохи античності, у російській монархії часів І.Грозного. На думку дослідників, однією з особливостей справжнього тоталітаризму є саме масове «тоталітарне суспільство» з особливим типом цінностей, ментальності в цілому. Таку ментальність можна охарактеризувати як «суцільну неправду», коли людина вже не може розрізнити «правду» і «брехню», «моральне» і «аморальне». Уявлення про світ у людини стає керованим і спотвореним. Це і є деформована свідомість, про яку не раз писали різні вчені. Державний терор якраз і слугував меті формування такої ментальності всього суспільства. В умовах, коли не можна ясно зрозуміти мотиви, причини репресій не те, що «чужих», але навіть «своїх», найвідданіших, в умовах, коли Сталін діяв виключно на свій розсуд, наслідком чого могли бути великі втрати для народу і інтересів держави, коли винищували кращих, людина втрачала можливість мислити адекватно, раціонально і розрізняти «правду» і «неправду». Залишалось лише бути слухняним, відданим, підлаштовуватись під будь-яку політику вождя,

не чинити спротив і не висовуватись. Такі цінності у суспільства формувала влада і сама була носієм цих цінностей. Сталінізм справді деформував свідомість людей. «...У тоталітарному суспільстві немає засобів розрізнити високе і низьке, безкорисливу пасіонарність і її протилежність – безмежно егоцентричну претенціозність. Тоталітарне суспільство несе в собі віруси хаосу і смерті» [18, с.585]. Викорінюючи у людей культурність, самостійність, гідність, повагу до себе і своєї нації, до особистості як автономної одиниці, Сталін та його оточення намагались перетворити всіх на уніфіковану, соціал-національно гомогенну, слухняну масу. Відносини «влада – суспільство» сталінської доби можна охарактеризувати як відносини «Хазяїна» – владних «лакеїв» – та «кріпаків».

Серед різних аспектів сталінізму ментальність, психологія, культура суспільства відіграють вирішальну роль. Адже саме ці чинники є водночас і передумовою, і характерною ознакою тоталітаризму в СРСР. Тому є потреба у подальшому дослідженні ментальності, субкультур різних верств населення «тоталітарного суспільства», більш глибоке використання соціального й культурологічного підходів. Потребує ця тема і системних, глибоких історіографічних досліджень.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Хлевнюк О.В. 1937-й. Сталин, НКВД и советское общество – М.: Республика, 1992. – 270 с.; його ж. Политбюро. Механизмы политической власти в 30-е годы – М.: РОССПЭН, 1996. – 304 с.; його ж. В. Хозяин. Сталин и утверждение сталинской диктатуры. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б.Н.Ельцина. 2010. – 479 с.
2. Павлова И.В. Сталинизм : становление механизма власти. – Новосибирск: Сибирский хронограф. 1993. – 230 с.; її ж. Механизм власти и строительство сталинского социализма. – Новосибирск: Изд-во СО РАН, 2001
3. Саранцев Н.В. Большевицкая властвующая элита: возникновение, становление, трансформация. 1900 – 1939. Историко-социологические аспекты. – Саратов: СГСЭУ, 2001. – 260 с.
4. Россия на рубеже XXI века: Оглядываясь на век минувший – М.: Наука, 2000.
5. Дорошко М.С. Компартійно-державна номенклатура УСРР у 20 – 30-ті роки ХХ століття: соціоісторичний аналіз. – К.: Вид.-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 154 с.; його ж. Номенклатура: керівна верхівка Радянської України (1917 – 1938 рр.) – К.: Ніка-Центр, 2008. – 368с.
6. Лозицький В.С. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918 – 1991) – К.: Генеза, 2005.
7. Пристайко В., Шаповал Ю., Золотарьов В. ЧК-ГПУ-НКВД в Україні: особи, факти, документи – К.: Абрис, 1997. – 608 с.
8. Білокінь С.І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 – 1941 рр.). Джерелознавче дослідження – К. ДМП «Полімед», 1999.
9. Шаповал Ю.І. Людина і система (Штрихи до портрету тоталітарної доби в Україні). – К., 1994. – 272 с.
10. Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х років в Україні (переважно на матеріалах Донецької області): Навчальний посібник – Донецьк: ДонДУ, 1996.
11. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. – Донецьк: Видавництво Донецького національного університету, 2003. – 624 с.
12. Хлевнюк О.В. Хозяин. Сталин и утверждение сталинской диктатуры. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б.Н.Ельцина. 2010.
13. Сергієнко Ю.Г. Політична етика лівого радикалізму в суспільному житті України (початок ХХ століття – 60-ті роки). Історичний аспект – Луганськ: ЛЦНТЕІ, 1995.
14. Дорошко М.С. Номенклатура: керівна верхівка Радянської України (1917 – 1938 рр.) – К.: Ніка-Центр, 2008.
15. Чернявский Г.И. Тень люциферова крыла: большевизм и национал-социализм: сравнительно-исторический анализ двух форм тоталитаризма – Х.: Око, 2003.
16. Шаповал Ю. Сучасна історіографія тоталітаризму в Україні: здобутки і проблеми // Генеза. – 2004. – № 1.
17. Шаповал Ю.І. Невигадані історії – К.: Світогляд, 2004.
18. Попович М. Червоне століття – К.: АртЕк, 2005.
19. Волкогонов Д.А. Семь вождей. Галерея лидеров СССР. В 2-х кн. Кн.1. – М.: Новости. 1995.
20. Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. Автореферат дисертації... док. іст. наук – Донецьк, 2003.

21. Ченцов В.В. Политические судьбы. Политические репрессии против немецкого населения Украины в 1920-е – 1930-е гг. – М.: Готика, 1998. – 208 с.; Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х – 1950-ті рр.) Історико-статистичне дослідження. Автореферат дисертації... док. іст. наук – Донецьк. 2003.
22. Рубльов О.С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939) – К.: Інститут історії НАН України, 2004.
23. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У 2 кн. – К.: Либідь-Військо України, 1994. – Кн.1. – 428 с. – Кн.2. – 688 с. Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях: 30 – 50-ті роки ХХ століття – Луцьк: Надтир'я, 1995. – 176 с.
24. Табачник Д.В. Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кінець 20-х – 50-ті роки). Історичний та етнополітичний аспекти // Автореф. дис. д-ра іст. наук – К., 1995.

Терлецкая И.В. ВЛАСТЬ И ОБЩЕСТВО ЭПОХИ СТАЛИНИЗМА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦИАЛЬНОГО ПОРТРЕТА ВЛАСТЬМУЩИХ И РЕПРЕССИРОВАННЫХ

В статье подаются социально-психологические характеристики и сравнительный анализ представителей власти в Украине эпохи сталинизма и репрессированных граждан. Обращается внимание на такие факторы, как социальное происхождение, национальность, образование, психология, ментальность. Автор делает выводы о том, что сталинизм был диктатурой маргиналов (социальных и национальных), направленной против рабочих, крестьян и особенно интеллигенции, а способ управления обществом – террор, имел не только антиукраинскую, антинациональную, но и антиинтеллектуальную направленность.

Ключевые слова: тоталитаризм, сталинизм, властьимущие, репрессированные, террор, тоталитарное общество, ментальность.

Terletska I.V. POWER FND SOCIETY OF STALINISM EPOCH WITH PRIZM OF SOCIAL PICTURE OF OFFICIALS AND PEOPLE WICH WERE REPRESSED

The social – psychological characteristics and comparative analysis of the members of power in Ukraine during Stalinism epoch and the citizens which was repressed this article is devoted to. The social origin, nationality, education, psychology, consciousness are analyzed. Stalinism was the dictatorship of the ethnic marginal against workers, collective farmers and intelligentsia.

Key words: totalitarism, Stalinism, officials, people witch were repressed, totalitarian society, mentality.

УДК 94(477)»19»:329.78-053.81

Д.О. Мельников

МОЛОДЬ УКРАЇНИ У МІСЦЕВИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ (80 – 90-ТІ РР. ХХ СТ.)

В статті досліджується процес залучення молоді України до роботи в органах місцевої влади у 80 – 90 роках хх століття. Автор стверджує, що у 80-х роках участь молоді в роботі місцевих органів влади мала здебільшого декларативний характер. З набуттям Україною статусу незалежної держави, вибором нею демократичного шляху розвитку, процес залучення молоді її робота у місцевих органах влади набула нового змісту. З'явилися в цьому процесі і проблеми.

Ключові слова: молодь, державна молодіжна політика, управління, місцеві органи влади, депутати, комісії у правах молоді.

Залучення громадян до управління державними та суспільними справами є необхідною умовою розвитку демократичної держави, однією з основних конституційних вимог у нашій країні. Наочним прикладом участі громадян в управлінні державними справами є їхня робота в місцевих органах державної влади. У цьому процесі велика надія покладається на молодь. Саме їй відводиться особлива роль у сфері пошуку та встановлення нових, продиктованих вимогами часу, форм та методів та державотворення щодо організації ефективної роботи органів місцевої влади. Враховуючи вік молодих людей, їхнє прагнення до новацій, бажання якомога швидше побачити результати своєї праці, Верховна Влада України ще на початку 90-х років затвердила